

Playing for Success pakt onderpresteren aan

Irene de Kort, Pfs Nederland
Nanda van Oorschot, kpc groep

De Nederlandse overheid heeft de laatste jaren veel aandacht voor het ontwikkelen van talenten. Om bij te blijven in de wereldeconomie vormen onderwijs en opleiding een belangrijk instrument. De overheid zet er in haar beleid dan ook op in dat leerlingen alles uit hun cognitieve talenten halen en doorstromen naar de juiste vorm van vervolgonderwijs. Ruim 10% van de leerlingen in het Nederlandse basis- en voortgezet onderwijs blijkt echter niet te presteren op het niveau dat je van hen zou mogen verwachten ('Presteren naar vermogen', 2007 van ITS en Kohnstam, in opdracht van de onderwijsraad).

Wanneer het talent van leerlingen in het basisonderwijs en eerste jaren van het voortgezet onderwijs onvoldoende herkend wordt, kan dit leiden tot achterstand of onvolledige ontplooiing van de vermogens van individuele leerlingen die later niet of slechts met de grootste moeite kan worden ingelopen. Daarnaast kan het ook leiden tot het voortijdig afbreken van de schoolloopbaan.

Playing for Success is een initiatief dat een antwoord biedt op dit vraagstuk. Het concept levert een structurele bijdrage aan:

- het opheffen van leerachterstanden bij onderpresterende kinderen en jongeren op het gebied van taal en rekenen,
- het vergroten van studie- en leervaardigheden en vaardigheden in het gebruik van ICT,
- het vergroten van zelfvertrouwen, zelfwaardering en motivatie,
- het vergroten van het zelfbewustzijn en het zelfsturend vermogen.

Gedurende een periode van tien weken krijgen kinderen twee uur per week na schooltijd, extra ondersteuning in of rond een voetbalstadion. De ondersteuning is gericht op het vergroten van de

studie- en leervaardigheden en gekoppeld aan de tussendoelen voor taal- en rekenen. De activiteiten worden veelal ondersteund door de toepassing van ICT. Het project richt zich op kinderen uit de bovenbouw van het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Door deze kinderen op een aansprekende plek te brengen (wow-omgeving), in de nabijheid van helden en rolmodellen (de voetballers) en ze veel positieve leerervaringen te laten opdoen, wordt het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van de leerlingen versterkt. Ze gaan geloven dat ze goed kunnen leren en presteren.

Wie zijn deze onderpresterende leerlingen eigenlijk? Wat zijn hun kenmerken? En hoe kun je ze stimuleren?

Oorzaken van onderpresteren

Onderpresteren komt bij allerlei typen leerlingen voor: bij kinderen die faalangstig zijn (Van Lieshout, 2002), bij kinderen met een leerstoornis zoals dyslexie (Poleij en Sikkelsbroek 2009) maar ook bij hoogbegaafde kinderen (Shaine, 2006). Uit onderzoek van Mulder, Roeleveld, Van der Veen en Vierke (2005) blijkt dat onderpresteren veel voor komt bij autochtone kinderen van laag

Aanpakken van onderpresteren

Beck (1999) stelt dat succesbelevingen de vicieuze cirkel kunnen doorbreken en kinderen letterlijk op andere gedachten kunnen brengen. Door middel van gerichte reflectie leren kinderen welke aspecten van hun gedrag bijdragen aan succes. Het versterkt hun handelen en hun zelfvertrouwen, waardoor een volgende leertaak met positievere gevoelens en gedachten tegemoet getreden wordt.

opgeleide ouders. Het ontbreken van sociale en culturele ondersteuning belemmert de ontwikkelingskansen. Ook de taalvaardigheid van ouders speelt een belangrijke rol, in het bijzonder bij kinderen vanaf groep zes. Het ontbreken van voldoende taalkennis en -vaardigheden leidt uiteindelijk tot een dalende motivatie voor leren op school (Riemersma en Maslowski, 2007).

Beck (1999) beschrijft dat onderpresterende kinderen zich in de les vaak passief, afwachtend en niet gemotiveerd voor leertaken opstellen. Ze hebben taken niet af en halen minder hoge cijfers. Als gevolg daarvan krijgen ze minder positieve feedback van de leerkracht en missen daardoor de stimulerende werking van succes. In samenspel met kind- en omgevingsgebonden factoren kan dat leiden tot de ontwikkeling van -wat leren betreffende- negatieve overtuigingen ten aanzien van zichzelf, anderen en de toekomst. Steeds wanneer het kind leertaken krijgt, komen deze overtuigingen (of kerncognities) naar boven. Dat heeft tot gevolg dat bepaalde automatische gedachten en daarbij horende gevoelens en gedrag, ontlokt worden. Die werken belemmerend op de prestatie en daarmee worden de overtuigingen (kerncognities) van de leerling weer bevestigd en versterkt. Er ontstaat een vicieuze cirkel die uiteindelijk kan leiden tot internaliserende en externaliserende gedragsproblematiek of het verlaten van het onderwijs.

Reflectie en evaluatie leveren niet alleen een belangrijke bijdrage aan het doorgronden en reguleren van het gedrag. Binnen de constructivistische leertheorie (Shuell, 1992) worden reflectie en evaluatie ook beschouwd als belangrijke aspecten van leren en het opbouwen van kennis. Volgens deze theorie is de effectiviteit van het leren het hoogst als kinderen actief informatie verwerken met de nadruk op eigen initiatief, autonomie en zelfregulatie. Het verwerven van kennis is daarmee niet het resultaat van directe overdracht, maar eerder het gevolg van het denken van kinderen zelf.

Volgens Riemersma en Maslowski (2007) kent goed onderwijs aan onderpresterende leerlingen een aantal belangrijke principes: inzicht in het prestatieniveau van de leerlingen, sturen op maximaal gebruik van de beschikbare leertijd, motivatie opwekken, het stellen van duidelijke doelen, het volgen van vorderingen en aandacht voor loopbaanbegeleiding.

Wanneer de beschikbare leertijd op een effectieve manier wordt besteed, draagt dit bij aan betere prestaties. De rol van de leerkracht is daarbij heel belangrijk. Ook bij het motiveren van leerlingen speelt de docent een sleutelrol. De leerstof moet op een optimale wijze worden aangeboden terwijl het kind wordt opgevat als een actief, zichzelf ontwikkelend wezen. Het kind wordt gestimuleerd zelf leerstrategieën te verwerven om beter zelfstandig te kunnen leren. Het kind leert leren. Kortom: in de activiteiten

van de leraar en leerlingen is aandacht voor onderpresteren cruciaal, om onderpresteren te voorkomen of te repareren.

Bandura stelt in zijn sociaal-cognitieve leertheorie, dat leren kan worden gefaciliteerd door

goede werkvormen en activiteiten in een rijke, voorbereide leeromgeving. Deze rijke voorbereide leeromgeving zou, in aansluiting op de bevindingen in het onderzoek van Riemersma en Maslowski, een leeromgeving moeten zijn met ondersteunende bronnen gericht op het vergroten van de woordenschat, kennis van de taal, inzicht in de toepassing van taalmiddelen en achterblijvende tekstvaardigheid.

Uitgangspunten

Om onderpresteerders optimaal te begeleiden biedt Playing for Success een programma gebaseerd op de hierboven geschetste wetenschappelijke inzichten. Samengevat zien de uitgangspunten er als volgt uit:

Playing for Success koppelt leren aan boeiende,

Uitgangspunten van Playing for Success

- Het curriculum sluit aan bij de leefwereld en passie van leerlingen door:
 - gebruik te maken van de uitdagende en dynamische omgeving van het stadion als leeromgeving,
 - gebruik te maken van rolmodellen en hen in te zetten als leerobject, als instrument en als onderwerp,
 - opdrachten die aansluiten aan bij de leerdoelen van de leerlingen.
- Het curriculum sluit aan bij verschillende leerlingen en leerstijlen, door:
 - een variatie aan werkvormen,
 - gebruik te maken van ICT en multimedia (video, muziek, film),
 - afwisselend individueel, in tweetallen of in groepen te werken,
 - een gestructureerd samengesteld programma, met keuzemogelijkheden.
- Het curriculum is gericht op taal, rekenen, ICT- en multimedivaardigheden.
- De begeleiding is gericht op sociaal-emotionele ontwikkeling.
- De begeleiding bestaat voor een groot deel uit reflectie en evaluatie.

uitdagende situaties die met het professionele voetbal te maken hebben. Het stadion met zijn spelers biedt een informatiebron die aansluit bij de leefwereld van kinderen. In de leercentra, gevestigd in het stadion van een betaald voetbalorganisatie, is een uitgebreid aanbod van bronnen via ICT en multimedia voor handen.

In het aanbod van het curriculum wordt expliciet gelet op een grote variatie aan werk – en samenwerkingsvormen. De hierboven beschreven rijkdom aan bronnen en gebruik van ICT en multimedia bieden hiervoor een palet aan mogelijkheden, die concreet worden uitgewerkt in een 'keuzemenu' van opdrachten.

Voorbeeld keuzemenu

In een van de opdrachten staan de "Helden van de club" centraal. In het stadion gaan de deelnemers op zoek naar 'sporen' van de helden. Ze maken aantekeningen van wat ze tegenkomen.

Terug in het leercentrum wordt de opdracht op verschillende manieren ingekleurd.

De eerste groep gaat aan de slag om op de computer een persoonsbeschrijving te maken van hun helden, compleet met plaatjes en filmpjes. Sommige kinderen werken alleen, anderen werken met zijn tweeën.

De tweede groep maakt op de 'historische lijn' van de club zichtbaar in welke periode de helden bij de club gevoetbald hebben door hun portretten (die ze getekend of ingekleurd hebben) op de juiste plaats op te hangen. Dit groepje krijgt vervolgens nog andere rekenopdrachten bij deze portretten: Hoeveel tijd zit er tussen? Wie maakte de meeste doelpunt? Wie is het langst gebleven? De resultaten werken ze uit in tabellen en grafieken op de computer.

Een derde groep trekt zich terug in de leeshoek. In het jubileumboek van de club zijn enkele anekdotes opgenomen en interviews met oud-spelers. Ze zullen straks aan de anderen presenteren wat ze hebben gevonden. De presentatie wordt op video opgenomen en later bij de afsluitende bijeenkomst aan de ouders getoond.

Een vierde groep gaat aan slag om een rap te maken over de helden van de club. Ze rijmen er lustig op los en gebruiken keyboard en drumcomputer (met koptelefoon) om hun rap van de juiste melodie te voorzien. Bij de afsluiting die middag genieten alle anderen echter luid en duidelijk mee. De tekst blijft gedurende de hele periode aan de muur hangen. De muziek vult de ruimte als de leerlingen een week later binnenkomen voor de volgende bijeenkomst.

In het curriculum en de omgeving van PFS wordt in de 'wow-omgeving' een veelheid aan informatie van buitenaf aangeboden, passend bij de belevingswereld van kinderen. Enerzijds wordt de kinderen veel keuzes geboden (zelf actief kennis en vaardigheden opbouwen), anderzijds wordt binnen het keuzemenu een duidelijke structuur aangeboden. Zo wordt het niveau gewaarborgd, terwijl er ruimte wordt gegeven aan eigen initiatief en autonomie.

Onderpresteerders kampen vaak met een laag zelfbeeld en een gebrek aan motivatie. Voor hen is het moeilijk om zelfstandig doelen te stellen en zichzelf te motiveren. De ontwikkeling van het kind (uitkomsten van gesprekken, doelen en prestaties) wordt daarom systematisch vastgelegd in een leermap. Het effect hiervan is driedelig: het zelfregulerend vermogen wordt gestimuleerd door inzicht te bieden in de wijze waarop doelen worden behaald. Het kind ziet dat het vooruitgaat en wordt gestimuleerd door de succesbeleving. Daarnaast biedt de leermap de begeleider inzicht in het prestatieniveau, het tempo en de vorderingen van de leerlingen. Het verkregen inzicht maakt het mogelijk bewust om te gaan met 'de zone van naaste ontwikkeling', een volgens de theorie van Vygotski belangrijk principe: 'Als een kind een bepaald niveau beheerst, dient de begeleider de ontwikkeling van de volgende fase bij het kind te stimuleren.'

Begeleiding in het leercentrum van PFS gaat verder dan het stimuleren van het zelfregulerend vermogen en het helpen zetten van passende leerstappen. Reflectie en evaluatie zijn belangrijke instrumenten om de sociaal-emotionele ontwikkeling van een onderpresterend kind te stimuleren. Hierbij wordt ingestoken op het vergroten van zelfvertrouwen en zelfwaardering door het beleven van plezier en succeservaringen. Kinderen met weinig zelfvertrouwen, die vastzitten in een cirkel van negatieve gedachten en falen worden door succesbelevingen letterlijk op andere gedachten gebracht. Door middel van gerichte reflectie wordt bij het behalen van het

succes kinderen geleerd, welke aspecten van hun gedrag hebben bijgedragen aan dat succes. Het versterkt hun handelen en hun zelfvertrouwen. Daardoor wordt een volgende leertaak met positievere gevoelens en gedachten tegemoet getreden, hetgeen een langdurig effect op de prestaties van kinderen lijkt te hebben.

Begeleiding

Effectief onderwijs aan onderpresterende leerlingen vergt veel van begeleiders. Zij moeten benadering en instructie toesnijden op de specifieke mogelijkheden en behoeften. De individuele begeleider is bij uitstek de persoon die zeer verfijnd de match kan maken tussen onderwijsseisen en de mogelijkheden van het kind. Steeds gaat het er om een omgeving te creëren waarin leerlingen worden uitgedaagd na te denken en te ontdekken.

Dat betekent dat de begeleider voor alle kinderen de activiteiten zo moet inrichten, dat elk van de kinderen de kans krijgt om actief te leren en tot actief leren komen. De begeleider maakt, al kijkend naar het kind, een inschatting van de leerstijl, interesses en het niveau, en bepaalt daarna in overleg met het kind zijn eigen wijze van begeleiden. Met het doel de leerling te trainen op het aansturen van het eigen leerproces. Voor al het bovenstaande is een uitdagende doch veilige sfeer nodig, waarin ook fouten mogen worden gemaakt.

Het model van de pedagogische dansvloer (Ruigrok en Oostrik, 2006), gebaseerd op de principes van Herstelrecht, biedt aanknopingspunten voor de verbindende begeleidingsstijl van PFS die een uitdagende doch veilige sfeer creëert. Er zijn zowel steunende als sturende begeleidingselementen in terug te vinden (zie artikel Herstelgericht werken op pag. 19).

In de begeleiding staat respect centraal: respect voor jezelf, respect voor de ander en respect voor de omgeving. Playing for Success gaat er vanuit dat iedereen die deelneemt aan het gesprek

'Oké' is en er toe doet. Zowel de begeleider als het kind zetten zich in om er iets van te maken. Ieder neemt verantwoordelijkheid voor zijn eigen handelen en gebruikt dat in zijn eigen leerproces.

De begeleiding heeft geen directief karakter en neemt het leerproces van de kinderen niet uit handen. Door te confronteren, te prikkelen, te stimuleren en uit te dagen sluit de verbindende coachende begeleidingsstijl aan bij de behoefte aan autonomie. Tegelijkertijd bieden de vragen en de opbouw ook structuur. De begeleider laat het kind andere perspectieven zien en bemoedigt en stimuleert de verantwoordelijkheid voor de eigen groei.

Samenwerking

Een belangrijk element binnen de activiteiten in het leercentrum is het bevorderen van het samenwerken. Kinderen leren samenwerken door met hen vooraf te bespreken wat samenwerken inhoudt en achteraf met hen na te gaan wat er goed en mis is gegaan in de samenwerking, wat daarvan het gevolg is geweest en hoe het de volgende keer misschien nog beter kan. Op deze manier worden zowel het zelfvertrouwen als het zelfregulerend vermogen gestimuleerd.

Conclusie

Kijkend naar enkele belangrijke theorieën over leren, is het succes van Playing for Success niet verwonderlijk. De uitgangspunten sluiten vrijwel naadloos aan op de literatuur. Het stadion (met haar spelers) en het leercentrum (met zijn ICT en multimedia), vormen een belangrijke factor in de motivatie om te leren. Tegelijkertijd zorgt een curriculum, dat insteekt op het ontwikkelen van rekenen- en taalvaardigheden en de specifieke interesses van het kind, voor een gerichte inhoudelijke ontwikkeling. De verbindende begeleidingsstijl levert een belangrijke bijdrage aan de sociaal-emotionele en de cognitieve ontwikkeling van onderpresterende kinderen, door zelfwaardering en zelfregulerend vermogen te stimuleren.

Kinderen leren dat de aanpak van een probleem een positiever resultaat oplevert als je het probleem oppakt met hulp van anderen, niet voor of door anderen. Het geeft een goed gevoel als je weet dat je je eigen probleem de baas kunt. Daar groeit je zelfvertrouwen en zelfbewustzijn van. Leren wordt weer leuk. En dat is nu precies het doel van Playing for Success.

Literatuurlijst

- Dyslexie de baas, Caroline Poleij en Yvonne Sikkelsbroek, Bohn Stafleu en Van Loghum, 2009
- A handbook for Playing for Success centres. Rex Hall Associations; April 2009
- Handboek Herstelrecht In plaats van schorsen. J. Ruigrok en H. Oostrik, Esch 2008/ KPC groep
- Een basis van respect. Herstelrecht in het primair onderwijs, Hans Oostrik, 2009 (KPC Groep)
- Masterplan Playing for Success Nederland; versie maart 2009
- Onderpresteren in het basis- en voortgezet onderwijs, advies om onderbenutting tegen te gaan.; Riemersma F., en Malowski R.; juni 2007
- Onderpresteren van binnenuit bekeken, Josh Shaine, 2006
- Pedagogische adviezen voor speciale kinderen, een praktisch handboek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten, Trix van Lieshout, 2002
- Playing for Success Nederland! Achtergrondinformatie en praktische tips of handreiking voor het opzetten van een leercentrum juni 2007/ maart 2008
- Presteren naar vermogen, alle talenten benutten in het funderend onderwijs; Onderwijsraad advies, februari 2007
- Samenvatting presteren naar vermogen, ITS en SCO Kohnstamm, in opdracht van SCO Kohnstamm, februari 2007